

Åbne og lukkede fortider

DET NYE KØBENHAVNS MUSEUM

AF
MIKKEL THELLE

Som de fugle, der lægger deres æg i andres reder, bor erindringen også i et hus, der ikke tilhører den. Sådant er det tit med kulturhistoriske museer, også Københavns Museum, der efter en årrækkes nedlukning blev genåbnet i Stormgade i begyndelsen af 2020. Rammerne er det gamle overformynderi, der efter i 1937 at have overladt sin funktion til den funktionalistiske bygning på Holmens Kanal har været ramme om forskellige kommunale afdelinger som børneværn og fra 1960'erne boligvisning. Således mødte undertegnede ved besøget flere, der havde fået deres første københavnerlejlighed på dette sted, da de flyttede til byen i 1970'erne og 1980'erne. Allerede disse erindringer gav en fin introduktion til et af de temaer, man kunne forvente at finde indenfor, nemlig Københavns store krise som fattig og slidt hovedstad under velfærdssamfundets peak, hvor byen mistede 300.000 beboere, og billige lejligheder var nemme at få. Om den historie blev fulgt op, skal vi vende tilbage til.

Hans J. Holms fantastiske bygning strækker sine fløje mod Vester Voldgade og Stormgade og leverer således et sjældent gårdrum til ga-

Fig. 1. Hans J. Holms statelige bygning omfavner hjørnet af Vester Voldgade og Stormgade. Huset kommer til sin fulde ret med en gennemtænkt og nænsom restaurering og indretning og er på samme tid del af byen, udstillingsgenstand og ramme for byudstillingen. Foto: Adam Mørk/ Københavns Museum.



dehjørnet, dog indrammet af en massiv mur. Spændingen mellem tyngde og luft går gennem flere af Holms værker, f.eks. Det Kongelige Bibliotek fra 1906 på Slotsholmen og Geologisk Museum ved Kongens Have. Det er også en spænding, der gennemtrænger selve bygningen, som ved sin opførelse i 1894 i begyndelsen af Københavns byggeboom var den mindste i en serie af bygninger, som ved den nedlagte Vestervold markerede den nordisk orienterede nationalromantiks sejr over „europæerne“ i dansk arkitektur: Martin Nyrops rådhus og Ludvig Fengers brandstation lige oppe ad gaden er de mest kendte, men også J.D. Herholdts biblioteksbygning i Fiolstræde er del af det nationalromantiske *cityscape*. Holms bygning var en af de mindste i området og er med sin L-form og store trapperum fri for de lange korridorer, der ellers kendetegner fin-de-siècle-kontorbygningerne omkring Rådhuspladsen. Bygningskroppen, der vel er museets største genstand, viser sig at styre museumsoplevelsen. Udfordringen er taget flot op. Man mødes af den højloftede sal, friholdt for nyt inventar, med en massiv trappe, som leder op til Agnes Slott-Møllers store glasmosaik af omsorgen visualiseret som kvinder med børn i armene. Huset får lov at fylde sansemæssigt på egne præmisser med dekorerede lofter og de til tider lidt små rum til udstillingsbrug, men flot farvesatte for museet af konservator Anne Simonsen og med en lidt dunkel lysholdning, som allerede slås an ved ankomsten. Garderoben er nemlig i kælderen, hvor formynderiets pengeskab står åbent i selskab med visuelle interventioner i form af vægmalerier af den københavnske kunstner HuskMitNavn, der har arbejdet sammen med de københavnske museer tidligere. Eller Historie & Kunst, som den organisatoriske ramme nu rettelig hedder, der samler Københavns Museum med Thorvaldsens Museum, Nikolaj Kunsthal og Stadsarkivet.

Da man i 2015 lukkede museet ned, havde det siden 1956 ligget i Skydeselskabets bygning på Vesterbrogade, der havde varetaget opgaven, siden den første samling blev til på rådhuset i 1901. I Vesterbroperioden opbyggede man en række tiltag, fra en form for rekonstruktion med Absalonsgade som „museumsgade“ og minibyen i haven foran museet, der blev en velkendt del af Vesterbros byrum, til en serie permanente og skiftende udstillinger, og i en årrække også undersøgelser og forskning samt en aktiv skoletjeneste. Fra 1990'erne skete der en generel bevægelse i dansk museumsformidling, fra „gæst“ til „bruger“ og fra oplysning mod oplevelse, som også kunne mærkes i Københavns Bymuseum, som det hed dengang. *Outreach* og interaktion blev føjet til montreadstilling og rekonstruktion, og man lavede podwalks og undervisningsmateriale på nettet. Mangen en etnologi- og historie-studerende har lagt vejen forbi museet, der også fungerede – og stadig gør – i byens kulturelle økologi sammen med universitet, skoler, arki-



Fig. 2. Indgangsrummet er sjældent organisk med de runde former og det ekstremt store volumen i forhold til de øvrige etager. Man suges nærmest ind mod Slott-Møllers mosaik bagest i billedet. Foto: Adam Mørk/ Københavns Museum.



Fig. 3. HuskMitNavn er en udpræget københavnertegning, der gennem 00'erne og 10'erne har gjort sin strejke til en signatur, og også har samarbejdet med Historie & Kunst tidligere. Her de visuelle kommentarer i kælderen, der i fin stil bryder med den ellers ærbare bygning. Foto: Adam Mørk/ Københavns Museum.

ver og andre aktører. Denne knudepunktsfunktion er vigtig, selv om man ikke ser den som almindelig museumsgæst, for netop et bymuseum med sin grænseflade til forskning, formidling, undervisning og underholdning kan spille en rolle for kommunen som få andre institutioner.

Lukningen betød et pusterum for museet, som har haft en lille årække til at nytænke sig selv, mens der blev flyttet ind i Stormgade og bygget nye magasiner i Høje Tåstrup. Der har nok blandt andet skulle tænkes strategisk, da den nye placering er i kernen af byens turistområde og dermed udgør en central del af det vordende Kulturkvarter, der skal matche Berlins Museumsinsel og koble Tivoli, Ny Carlsberg Glyptoteket, Nationalmuseet, BLOX og Diamanten, for bare at nævne nogen. Når man om nogle år bruger museet, vil denne oplevelsesgeografi nok være mere nærværende, men når man skal vurdere museet nu, må man antage, at det er en fremtid, der allerede er indbygget.

Tilbage i huset, hvor der viser sig et komplekst sæt af funktioner. Ud over kælderens, som også er udgangspunkt for Skoletjenesten, og indgangshallen, der også har en lille lounge beklædt med de begejstrede anmeldelser af museet, indeholder stueplanet en butik, en café, en foredragssal og særudstillingslokaler. Det fungerer umiddelbart ret godt, at de originale rum udnyttes uden ombygning, nænsomt restaurerede, med salens dekorerede bjælkeloft mod Vester Voldgade, der fortæller om en fortidsorienteret fortid. Det er som om, det enkle, blanke design lægger op til en intuitiv, æstetisk oplevelse. Jeg kommer til at tænke på min iPhone i lommen. Da den blanke Apple-opfindelse kom i 2007, bar den på et løfte om det ultimative teknologiske fix, der gennem en minimalistisk æstetik gav brugeren en følelse af at beherske et univers af muligheder lige under fingerspidserne. Uden nogen manual kunne man – var løftet – lege sig frem til at finde netop de skjulte skatte, man havde behov for som unik, kreativ bruger. Sene-re viste det sig, at den intuitive befrielse havde en pris, da systemerne, der sad der bag skærmen, var låst og ikke kunne *tweakes*, twistes eller forbedres af brugerne selv. Den åbne minimalisme gemte på et lukket indhold. På sin vis rummer et bymuseum det samme dilemma, mellem den enkle, kontrollerede fortælling og den kaotiske, mere *mashable* polyfoni.

Det intuitive, minimalistiske er det slående ved selve udstillingerne om byens historie, der begynder på første sal. Et tidligere direktørkontor er viet selve bygningens historie, der måske kunne være udfoldet lidt bredere, men som er klart berettiget og indeholder nogle af de få interaktive elementer. Her kan man ringe op på bakelitefoner og høre samtaler fra husets historie. Men ellers er etagen første del af udstillingen, der indledes med overskriften, „Historien begynder her“.

Rummene er præget af glasflader, polerede stålskinner og diskret belysning af enkeltstående genstande, teksten på forskellige niveauer. De første 12.000 år frem til 1400-tallet fylder et lille rum, hvilket således dækker hele middelalderen, hvor København var mindre betydningsfuld, men dog blev til som by. Et endnu ikke åbnet rum, Havn og Hovedstad, vil dække perioden 1400-1700 med fokus på dannelsen af byen som hovedstad. Når vi ved, at museets egne arkæologer ved de nylige metroudgravninger har vist, at der var en signifikant by længe før Absalon i 1167, kan det undre, at man ikke mere tydeligt formidler disse nye fund, som ud over interessante historier også kunne fortælle om, hvor labile oprindelseshistorier kan være. Men der skal træffes valg, og det er der blevet, i det første rum såvel som i de følgende, så udstillingerne fremstår enkle og rene.

Grundstrukturen i udstillingen er kronologisk, og efter begyndelse og enevælde træder man ind i et større rum om oplysningstidens København, omgivet af tematiske rum om straf og katastrofer, og et Kierkegaard-rum, der ved åbningen var under opbygning, men nu er åbent. Det hedder Ordenes Magt/Det kgl. Teater og sætter udvalgte genstande knyttet til Kierkegaard ind i en bredere rammefortælling om samspillet mellem byen, litteraturen, bogmarkedet og forfatterrollens udvikling.

Det tidligmoderne rum, groft sagt 1700-tallet, er fokuseret omkring tidens voksende velstand og sociale mobilitet, og den dertil hørende fiksering på etikette. Et stort, centralt montre-hus er ramme om en visuel fortælling om høflighed. Her er det også lidt op til intuitionen at forstå, at et socialt hierarki er i spil, men den store, blanke konstruktion gør noget interessant ved rummet og minder om naturhistorisk museum i Berlin, hvor konservatorernes værksted blev lavet om til en gigantisk montre. Denne den mest klassiske af alle museumsinstallationer kan altså stadig bearbejdes. Centralt i rummet står også fortællingen om byens mangfoldighed med bl.a. en ret synlig tysk befolkning. Man forbliver dog nysgerrig på den økonomiske baggrund for periodens velstand og Københavns kolonialisme, et tema, der nok kunne have været trukket mere frem.

Industrialiseringen foldes ud på anden sal. En rumtekst fortæller om den grænseløse by, der bliver til ved voldenes fald, og teksten sættes sammen med en afstøbning af en sokkel fra en af de fire flagstænger på Dronning Louises Bro. Den overskårne sokkel er tiltrækkende, og nysgerrigheden leder tankerne hen på det forhold, at man faktisk måtte bygge den dengang ret store bro over vandreservoiret for at få bydelene til at hænge sammen. Her fungerer det intuitivt og leder frem til byens store vækst indtil ca. 1950, som også selve museumsbygningen er en del af, og som formidles gennem nye stedshistorier.

Rådhuspladsen og brokvartererne er omdrejningspunkter, førstnævnte blandt andet med et flot virvar af postkort med pladsen i mange fortolkninger, og en af de få interaktive elementer, hvor man kan undersøge en række urbane figurer som cyklisten eller flanøren. Så kommer velfærdsbyen, og udstillingen rundes spektakulært af.

Der er ikke en påtrængende vejledning, men man får mulighed for selv at undersøge indholdet, dog med risiko for ikke at fange pointerne. For eksempel bliver hvert rum introduceret med en hvid afstøbning af en københavnsk genstand. Ideen er, at det er mulighed for at mærke udstillingen, altså hands-on, og et godt greb, hvis man lige tør berøre de rene, hvide genstande. Undertegnede følte ved første besøg mere hands-off, men dejligt er det, når man ved, man må. Andetsteds i huset er der en collage af lyde fra Nørreport (ikke stationen men porten), der repræsenterer et døgn i midten af 1700-tallet, men uden den store forklaring, hvilket gør, at den sikkert nøje udvalgte sammensætning af de fleste må opleves blot som et hyggeligt lydteppe.

Enkelheden og renheden er, viser det sig, grundlæggende i udstillingerne. To traditionelle udstillingsgreb er næsten fravalgt, nemlig rekonstruktionen og interaktionen. Ud over de hvide afstøbninger og en bærestol i kopi ser vi gennemgående byens historie gennem genstande i montrere, lyttestationer og film. In- eller eksteriør, som vi så dem i det tidligere bymuseum, eller digitale spil og interaktive grænseflader er væk, ligesom der heller ikke er iscenesatte, sanselige tableauer som på Moesgaard Museum eller den nye byhistoriske udstilling i Den Gamle By i Aarhus. Det er et valg, der spejler de diskrete indgreb i den historiske bygning, og som giver en ro og *coolness* i formidlingen, men også en stil, der afstår fra at iscenesætte eller kontekstualisere.

I oo'erne var der en diskussion om Nationalmuseets dengang nye oldtidsudstilling, hvor den fraværende kontekst blev kritiseret. En kommentator fokuserede på uroksen fra Vig, der siden 1970'erne havde været udstillet sammen med rekonstruerede pile og tekst, der forklarede, hvordan den var blevet jaget og dræbt. I nyopsætningen var det store dyr udstillet alene på et hævet podium, i hvidt lys, men uden de røde cirkler, hvor spyddene var gået ind. I international sammenhæng taler man om „sanitized museums“, et begreb, der bl.a. er brugt om Dubais bymuseum, og som refererer til både æstetikken og den historie, der fortæles. Kritikken skal ikke gentages her, men man er nysgerrig på konteksten, ligesom på nogle af byens problematiske fortidder.

Minimalismen går igen i nogle af tekstniveauerne. Den svenske forfatter Margareta Ekary har søsat ideen om museumstekster som en ekstrem kortform, og hendes indflydelse er slået igennem, også i Danmark. De korte tekster er inspirerende, når de er godt skrevet, men



Fig. 4. Den kridhvide, præcise 2019-version af museets tidligere 1530-bymodel er skabt af en gruppe ledet af JAC Studios. Der er betagende potentialer i sammenføjnningen af åben algoritme, sanselandskab og model, som måske kan pege mod en ny formidling af byhistorie. Foto: Adam Mørk/ Københavns Museum.

problemet er, at de kan have en tendens til at blive generiske, altså ikke få fat i det særlige ved netop det kvarter eller det problem, der fortæller om. Det gælder måske særligt rumteksterne, hvor til gengæld de tematiske tekster om f.eks. byens straffeanstalter er mere dybdegående. Men der er i det hele taget meget materiale at komme efter, og man kan komme på besøg flere gange uden at udtømme indholdet.

Helt oppe under loftet er en stor, kridhvid model af byen, i hvidligt lys og omkranset af et diset panoramabillede af byens tårne. I den ene ende er en lysavis, hvor information om byen løber henover i en font som fra det hedengangne tekst-TV. Men det viser sig, at der er mere ved den hvide by, end man ser ved første øjekast. I takt med lysavisens information skifter belysningen af modellen, og man opdager, at der samtidig kører en døgnrytme i tal, lys og lyd, som spiller ind på helheden – igen er tid, sted og historie bundet sammen. Ved knapper kan man belyse særlige lokaliteter. Det er nok ikke tilfældigt, at der her som det eneste sted tilnærmes en rekonstruktion, da den tidligere modelby var stærkt savnet efter sin nedtagelse i 2013, og en bymodel er heller ikke nyt for bymuseer. Denne her skiller sig ud, ikke mindst ved sin hvidhed, en slags tidløs form, som præsenterer byen klar til at modtage indhold, som et hvidt lærred eller en blank side i bogen. Man associerer straks til andre hvide byer-i-byen, som verdensudstillingen i Chicago 1893, *The White City*, eller Anton Rosens hvide by til Aarhus' Landsudstilling i 1909. Alt står som små kubistiske repræsentati-

oner under laserlysets skarpe aftegninger. Nogle af dem er let aflæselige som f.eks. middelalderbyens grænser, mens andre er mystiske og – igen – uden manual, hvilket passer godt til resten og giver én lyst til at udforske mere. Man får et brændende ønske om at se det software, der er lagt ind, brugt til nye lag. Tænk, hvis en skoleklasse kunne præsentere deres projekt om koleraen som en animation af smittens udbredelse, eller forskning i byens sladder kunne vises gennem modellens små gader med lyd og film. En kulturhistorisk iPhone med åbent software.

I det hele taget er det overordnede fortællegreb tilsyneladende gjort ved at knytte sted til tid sammen, hvilket fungerer godt, hvis man er klar over det, jævnfør den manualløse formidling. Holdet bag har været inspireret af Mikhail Bakhtins begreb kronotopien som en fast sammenknytning af narrativ og sted, og ligesom Stormgade knyttes til svenskekrigene, kobles Rådhuspladsen til det moderne byliv omkring år 1900. Byens vækst og mangfoldighed fra mellemkrigstiden knyttes til brokvartererne, mens velfærds-København fortælles gennem Bispebjerg. Det er et interessant greb, som bortset fra en del mindre, tematiske rum forankres i et overgribende, kronologisk hovedspor. På den måde ligger der egentlig to narrative strukturer, men det er nok kronologien, der vinder.

Hvilken grundfortælling får vi så? Der er nok lagt op til en fejring af byen i en grundlæggende historie om fremskridt og overvindelse af forhindringer. Svenskerne fik *ikke* erobret os, oplysningstiden handlede om mode og mangfoldighed, katastroferne gjorde i sidste ende byen stærkere, og frisind og velfærd kronede kampen mod efterkrigstidens udfordringer. Denne udlægning yder ikke udstillingen fuld retfærdighed, som jeg skal vende tilbage til, men hvis vi forfølger den, kan vi stille nogen spørgsmål til denne og andre (by)historiske udstillinger.

Nogle fraværende, problematiske fortider er allerede nævnt. Efterhånden er der i forskning og formidling bredt set en så omfattende sensitivitet for det felt, at man kunne forestille sig, Københavns Museum ville forholde sig til det. Det virker klart, at en turistorienteret, kommunal institution må tage visse hensyn, men når 1700-tallet fremhæves for mangfoldighed og pyntesyge, kunne man som sagt fremhæve kolonihandel og slaveri lidt mere som en betingelse for den københavnske overklassens *conspicuous consumption*. Senere kriser som besættelsen, hvor eksempelvis folkestrejkerne og jødernes flugt havde særlige københavnske aspekter, er slet ikke med i udstillingen, men man har måske tænkt, at andre københavnsk baserede museer tog sig af den del. Stadig er der dog interessant ny forskning, der peger på mindre flatterende sider af byen, som f.eks. at man i Tivoli havde men-

neskeudstillinger frem til 1922. Den nævnte befolkningskrise i efterkrigstiden er måske kedelig rent udstillingsmæssigt, men f.eks. saneringen af den udslidte by og særlig Borbergade-Adelgadesaneringen i 1930'erne kunne være fængende som historier om forfald og fremskridtstro. Det bør dog retfærdigvis nævnes, at denne sanering er behandlet på en skærm på 2. sal i udstillingen.

Apropos boliger så er der én interessant krisehistorie, som får plads i udstillingen, nemlig den lange konflikt mellem kommunen, politiet og gruppen af unge kendt som BZ eller de autonome. Her er problemet foldet ud gennem filmede erindringer fra deltagerne, og man aner som besøgende omridset af den autonome ungdomskultur som både krise- og selvstændighedsprojekt. Problematiske fortider er ofte henvist til særlige museer som det nyåbnede Frihedsmuseum eller Danmarks Forsorgsmuseum i Svendborg. Det kunne være interessant, hvis de også kunne udspille sig i generelle sammenhænge som by- eller nationshistoriske museer, og her altså en flig af dette. Historien om BZ giver anledning til at kigge rundt efter andre københavnere i udstillingen – individer, grupper eller bevægelser – der har været del af udviklingen. Kan man finde de vilde arbejdere, syndikalisterne, der stormede Børsen i 1918? De „lilla drenge“, der drev rundt ved Café Bernina i 1890'erne? De første folkevalgte kvinder i borgerrepræsentationen? Nu er pladsen begrænset til 1200 kvadratmeter, men man møder bl.a. mestertyven Morten Frederiksen, der har skrevet dagbog, digterfilosoffen Kierkegaard og enkelte andre erindringer. Vi møder skolebørn, der viser rundt i Nordvest. Ved brokvartererne ser vi mangfoldige borgere filmet med skilte, der viser navn og erhverv. Disse grupper kan også fortælle turistvenlige historier: Hvorfor trivedes den københavnske cyklist og blev siden da en af byens succeshistorier, mens Londons er stagneret? Man bliver sulten efter at kende mere til lavssvende, 1880'ernes jødiske skræddere, schweiziske konditorer eller andre, der har formet byen. Måske er risikoen ved det kronotopiske greb, at menneskerne taber lidt indflydelse til fordel for de steder og rum, de indgik i, men bare det, at man føler sulten, viser måske også, at udstillingerne giver appetit.

Det er måske en kedelig indvending, men man bliver som forsker nysgerrig på, om den mængde af undersøgelser og projekter, der i de seneste år har beskæftiget sig med København, har givet et passende afkast i udstillingerne. Den enorme arkæologiske aktivitet i museets regi er et område i sig selv, og hvis man kender resultaterne, f.eks. forskning i tidligmoderne fodtøj, cirkulation af metal og eksklusive genstande i Øresundsområdet og så videre, kan man ane spor af disse, men det er ikke så tydeligt. Byens migration har også være undersøgt, både på museet og andre steder, og her kan det undre, at de resulta-

ter ikke er udfoldet mere, eventuelt som fordybelsesmuligheder. Både erfarne og yngre historikere har også markeret sig på felter som sanering, boligpolitik, trykkefrihed, følelseshistorie, forstadsudvikling og social konflikt, og mere kommer til. Det kan være en udfordring at udstille forskningsresultater en-til-en, men som besøgende skal man lede lidt efter de nye vinkler, som den voksende interesse for hovedstadshistorien har skabt. På den anden side er det også muligt, at det er i samspillet mellem det permanente og særudstillingerne, at den nye viden og perspektiver skal udfoldes, og at en åben kerneudstilling, der lægger tråde ud til opsamling, er en god basis for det fremover. Når vi er ved forskning, skal det siges, som antydte tidligere, at museet selv har været aktive på forskningsfronten og gode til at få interessante projekter, en linje, som blev lagt allerede under Jørgen Selmers ledelse i 1990'erne, og som Jette Sandahl og Louise Jakobsen har holdt i live. Det giver mange muligheder for at justere og udvikle på udstillingssiden.

Et museum er vel en bys erindring, og som gøgen i det indledende citat fra Michel de Certeau så er dette her måske en intervention i de fortidige københavnernes hus. De problematiske rum i dette hus er måske ikke så udforskede, som man kunne ønske, og sine steder ville man gerne have mærket beboerne tydeligere. Minimalismen slås med de forskellige fortællegreb, og man savner at kunne komme tættere på de skiftende husspektakler. Men der er originale greb, og der er materiale nok til flere genbesøg. Det er et smukt hus med potentiale for fremtiden og til at fastholde sin position som frugtbart knudepunkt i byens kulturliv.